LUND UNIVERSITY

Arkeologi och förmedling. - en introduktion till arkeologidagarna i Lund.

Jennbert, Kristina

Published in:
Arkeologi och förmedling

1995

Link to publication

Citation for published version (APA):
Jennbert, K. (1995). Arkeologi och förmedling. - en introduktion till arkeologidagarna i Lund. I E. Andersson, M. Dahlgren, & K. Jennbert (Red.), *Arkeologi och förmedling* (Vol. 54, s. 9-12). Institute of Archaeology, Lund University.

Total number of authors:
1

General rights
Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:
Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.
• Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
• You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
• You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: https://creativecommons.org/licenses/

Take down policy
If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

Arkeologi och förmedling – en introduktion till arkeologidagarna i Lund

Kristina Jennbert

Temat för dessa arkeologidagar är *"Arkeologi och förmedling"*. Temat är valt bl a med tanke på årets satsning på Den Svenska Historien och de svårigheter vi har att välja vad som är viktigt att visa för allmänheten.

För vårt vidkommande handlar förmedling om att vidga perspektiven och att föra ut kunskap om dåtiden till allmänheten. All förmedling är en utmaning och innebär att man försöker ge en djupare insikt om och förståelse av historien och kulturarvet. Utan förmedling är arkeologins huvudmål att finna människor bakom fynden och att söka människor i gångna tider ointressant.

Det är glädjande att så många från arkeologins olika verksamhetsfält har tagit sig hit till Lund, för att diskutera arkeologi och förmedling. Arkeologer från universitet, museer, länsstyrelser och Riksantikvarieämbetet är samlade, d v s många av de mest betydande delarna av det samhälle, som arbetar med arkeologi på olika sätt – utbildning och forskning, utställning och förmedling, arkeologiska undersökningar, kultur-miljövård och tolkning av lagstiftningen. Det är arkeologer, som vetenskapligt, populärt och på andra sätt förmedlar arkeologin. Mycket av vårt program under dessa arkeologidagar handlar om den externa förmedlingen, d v s hur vi förmedlar arkeologi till allmänheten. Men förhoppningsvis handlar detta möte också om den interna förmedlingen, d v s säga hur vi informerar varandra om arkeologi mellan arkeologins olika verksamhetsområden. Här finns mycket som kan förändras och förbättras mellan de olika institutionerna. Idéer och förslag om hur detta skall gå till välkomnas under mötets gång.

Förmedling? Vad är det?

Inledningsvis kan man ställa frågan: Vad är förmedling? Förmedling är ju egentligen inte något speciellt för just arkeologin. Förmedlingens möjligheter och svårigheter är allmängiltiga vad man än förmedlar.

Förmedling är ett vanligt begrepp som vi använder om populärvetenskapliga framställningar och om forskningsinformation – och detta begrepp kan man vrida och vända på. Begreppet förmedling kan lätt förknippas med en ensidig förmedling – d v s en sändare och mottagare, som Mats P. Malmer skriver (han associerar förmedling med arbetsförmedling och hyresförmedling, vilket jag håller med om). Malmer vill istället tala om en samhällskommunikation eftersom detta begrepp istället antyder en kommunikation, ett givande och tagande och skapande – en dubbelriktad kommunikation (Malmer 1983).

Att förmedla innebär att man arbetar med olika typer av kommunikation i olika sammanhang. I föredragssammanhang är signaler i form av ansiktsuttryck och kroppsspråk betydelsefulla i samklang med det talade språket. I andra sammanhang som exempelvis i utställningar ger bl a det skrivna, det byggda och det audiovisuella möjligheter till utvidgad kommunikation.

Kommunikationssätten styr på olika sätt hur arkeologin förmedlas. De styr också tillgängligheten av informationen. Man kan tala om abstraktionsnivåer (Fig. 1). Sättet att kommunicera inverkar på hur man framställer förhistorien och hur förhistoriska människor och samhällen kan tolkas och förstås av mottagaren.

Förmedling handlar om budskap och reaktion och man kan provokativt ställa två frågor: Önskar vi en passiv mottagare, som accepterar den postulerade bilden? – så var det. Eller önskar vi en aktiv mottagare, som ställer frågor, är kritisk och får lust att vända tillbaka till ämnet?

Dessa frågor blir väldigt aktuella i samband med utställningsarbete. Det är bara att hålla med

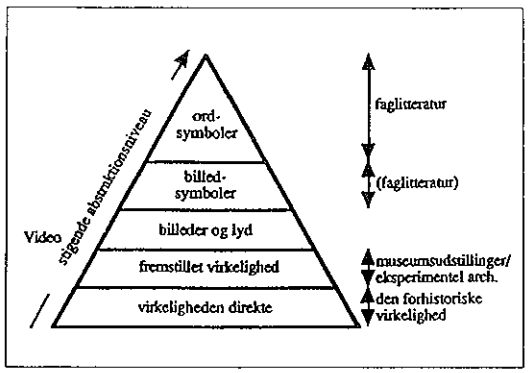

Fig. 1. Abstraktionspyramid. Hur olika mediatyper kan klassificeras efter abstraktionsnivå (efter Andersen et al. 1991).

VAD är det som förmedlas ?

VEM förmedlar ?

VARFÖR ?

TILL VEM ?

som använder TILL VAD ?

Fig. 2. Carl-Axel Mobergs framställning om arkeologins förmedling (efter Moberg 1983).

Mats P. Malmer som skriver att utställningsarbete är det svåraste en arkeolog kan ägna sig åt. Utställningen är ett slags kulturhistoriens allkonstverk (Malmer 1985:34).

Förmedlingens innehåll och ett idéhistoriskt perspektiv

Carl-Axel Moberg har i en artikel i Kontaktstencil gett en idéhistorisk exposé av förmedlingens innehåll (Moberg 1983). Hur vi förmedlar eller vem som förmedlar är givetvis viktigt i detta sammanhang, men det som är mest betydelsefullt är vad vi förmedlar (Fig. 2). Detta innebär metodkritik, källkritik och problemkritik av ämnet arkeologi. Moberg menar också att det är betydelsefullt att försöka se vilka syften vi har med förmedlingen. Det krävs därför en samhällskritik av förmedlaren.

Genom ett idéhistoriskt perspektiv visar Moberg hur arkeologin tjänat samhälleliga och därmed mänskliga livsvärderingar sedan 1800-talet. "Arkeologins, eller vad det är man skall förmedla, funktion är inte vad man kallar ett förutsättningslöst utredande av ett stycke verklighet" skriver Moberg (Moberg 1983). Detta innebär att medvetet eller omedvetet är arkeologin styrd av frågor eller egentligen bestämd av de idéer, som man tycker är viktiga att studera. Bakomliggande idéer och normer i samtiden präglar arkeologins innehåll och därmed de bilder av forntiden vi skapar. Arkeologin är tidsbunden och samhällsbunden. Jag menar att den därför är eurocentrisk, egocentrisk och androcentrisk.

Moberg menar att arkeologin har visat sig säljbar såsom stödinformation för elitism, nationalism, rasism, progressism (industrisamhällets utveckling naturligt), fetischism (konsumtionssamhällets prylfixering) och en eskapism (de som vantrivs kan fly, individualistisk njutningsarkeologi, en trivselarkeologi, en behaglig och oförarglig fritidssyssla, så annorlunda det var då, jag och dom).

Jag exemplifierar förmedlingens innehåll, utan att fördjupa bildanalysen i detta sammanhang, genom att visa två bilder av hur kärnfamiljen har framställts. Familjerna består i båda fallen av mamma, pappa och barn. Bildurvalet skall ses i perspektivet av dagens jämställdhetsdebatt och i kraft av ett relativt nytt perspektiv inom arkeologisk forskning, d v s genusperspektivet – biologiskt kön – socialt kön.

Den äldsta bilden är hämtad från år 1870 och visar kärnfamiljen (Fig. 3, Figuier 1870). Mannen tittar här bort från kvinnan och det lilla barnet. Mannen spanar bort i fjärran – vad tänker han på? Kvinnan ägnar sig åt barnen. De är lägre placerade i bilden och bildar en egen enhet. Hundra år senare har kärnfamiljen inte ändrat sig speciellt mycket (Fig. 4, Brinch-Petersen 1980). Skillnaden är att mannen tittar ner på kvinnan och barnet. Som en följd av utökad kunskap om stenålders-

Fig. 3. Kärnfamiljen 1870 (Figuier 1870).

Fig. 4. Kärnfamiljen 1980 (Brinch-Petersen 1980).

kläder är inte denna familj pälsklädd utan bär sydda skinnkläder.

Kompositionerna är i stort sett desamma och jag vill hävda att dessa två bilder är goda exempel på hur kvinnor och män har framställts och fortfarande framställs. Bilderna ger föreställningar om det förgångna och dess tidsbundna hållning. Bilderna har en mycket tydlig förankring och anknytning till samhällets normer och dessa har uppenbart inte förändrats mycket sedan 1800-talet.

Människosyn och det egna könsrollsmönstret genomsyrar de bilder vi framställer om forntidens människor. Det visar bl a Ewa Bergdahl Bulukins undersökning av skolbarns föreställningar om stenålderns människor (Bergdahl Bulukin 1985). Även i skolböcker möter man värderingar från 1800-talet. Ett hårresande exempel är rubriken i Bengt Åke Hägers skolbok för högstadiet med rubriken "Från vilde till kulturvarelse" (Häger 1985).

Bilder eller berättelser som avsiktligt eller oavsiktligt ger föreställningar om dåtidens människor är talrika. En arkeologisk ämneskritik är därför nödvändig för att analysera kunskapsläget och därmed vad vi skulle kunna förmedla (jfr Welinder 1991).

Avslutning

Fynd, fornlämningar, hantverk, produktion, konsumtion, ekonomi, ekologi, sociala strukturer, religion, ideologi. Känns orden igen? Är arkeologi torrt, fnöskigt, saker och klassificeringar? Är teori svårt?

Arkeologin idag är ett oerhört vitt ämne med en mångfald, som knappast en enskild arkeolog

längre har möjlighet att överblicka. Det är därför många gånger så att man som arkeolog tvingas specialisera sig. Mångfalden ger arkeologin också styrka. De senaste 30 årens arkeologi har genomgått en kolossal explosion när det gäller sättet att se på gångna tider. Samtidigt har det arkeologiska källmaterialet ökat månghundrafaldigt på grund av den höga exploateringstakten i landet. Vi har fått en rad nya fynd och fornlämningar, som ökar och breddar vår kunskap om gångna tider.

Skilda teoretiska överväganden har haft stor betydelse för arkeologins utveckling. Detta innebär ett ifrågasättande av hur vi skapar bilder av det förgångna. Nya förhållningssätt har härigenom vuxit fram. Ja, ibland talar man om att arkeologi mer är idéhistoria än knuten till faktiska fynd och fornlämningar. Att förmedla arkeologins kunskapskritik för att visa det problematiska att skapa föreställningar om det förgångna är utomordentligt svårt – och detta är till stor del den vetenskapliga arkeologins stora dilemma.

Jag har önskat visa på förmedlingens och framställningens möjligheter, makt och komplexitet att förmedla arkeologi. Förmedlingens uttryck och typ av media utövar en sorts makt över vad vi förmedlar. All sorts förmedling är känsloladdad och kan användas på många olika sätt. Förmedling innebär ett moraliskt ansvar och medvetna ställningstaganden om vad vi förmedlar. Det är upp till oss att ta ställning till frågorna VAD?, VEM?, VARFÖR?, TILL VEM?, TILL VAD? Under mötets gång kommer vi också att möta olika VAD, VARFÖR, TILL VEM och TILL VAD, men också HUR och GENOM VEM.

Referenser

Moberg, C.-A. 1983. Förmedlingens historia ur ett idéhistoriskt perspektiv. *Kontaktstencil* 24-25. Stockholm.

Malmer, M. P. 1983. Om arkeologisk samhällskommunikation. *Kontaktstencil* 24-25. Stockholm.

Häger, B. Å. 1985. *Följ med genom tiderna*. Lund Dialogos. Malmö.

Bergdahl Bulukin, E. 1985. *Stenåldersliv. En undersökning av grundskoleelevers uppfattningar om förhistorien*. Gotarc Serie C. Arkeologiska Skrifter No 2. Göteborg.

Andersen, H. C. H. & Essenbæk, M. & Myrhøj, H. M. 1991. "Kammageri i vikingetiden". Et eksempel på formidling af eksperimentel arkæologi. *Kontaktstencil* XXXIII. Umeå.

Welinder, S. 1991. Fördummande förmedling. Ingår i: Larsson, L. & Ryberg, E. (red.) *Arkeologi och makt*. Rapport från arkeologidagarna 15-17 januari 1990. Institute of Archaeology. Report Series No. 40. Lund.

Figuier, L. 1870. *L'homme primitif*. Paris.

Brinch-Petersen, E. 1980. Blev de myrdet alle tre? *Stenalder – et jægerfolk for 7000 år siden*. 3. Poloserien. Munksgaard. København.

ARKEOLOGI OCH FÖRMEDLING

Rapport
från
arkeologidagarna 18–19 januari 1994

Red.
Eva Andersson Mikael Dahlgren Kristina Jennbert

University of Lund
INSTITUTE OF ARCHAEOLOGY
REPORT SERIES No. 54